

Міністерство освіти і науки України
Національний авіаційний університет

Денисенко С. М.

Основи композиції, і проєктної графіки

Навчальний посібник

Київ 2021

Рецензенти

Л. Д. Березівська, д.пед.н., професор
М. П. Шишкіна, д.пед.н., професор
Є. С. Александренко, директор ТОВ «ПУЛ»

Затверджено науково-методично-редакційною радою
Факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету
(протокол № 6 від «06» вересня 2021 р.)

Д 33 **Денисенко С. М.**

Основи композиції і проєктної графіки [Електронне видання]: навчальний посібник / Денисенко С. М. — К: НАУ, 2021 – 52 с.

В навчальному посібнику міститься виклад фундаментальних основ композиції, рисунку, перспективи і проєктної графіки. Висвітлено основні теоретичні відомості про види та характеристики композиції, основи рисунку, його види та виражальні засоби, закони різних типів перспектив, принципи побудови пропорційних композицій та використання фундаментальних основ композиції в різних галузях людської життєдіяльності.

Посібник рекомендовано студентам закладів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 186 «Видавництво та поліграфія».

Зміст

06	Тема 1.1 Вступ
12	Тема 1.2 Рисунок як основа всіх видів графіки
20	Тема 1.3 Перспектива
26	Тема 1.4 Композиція
30	Тема 1.5 Види композиції
36	Тема 1.6 Характеристики композиції

Передмова

- 40 **Тема 1.7**
Пропорції
- 45 **Додаток 1.**
Матеріали
- 46 **Додаток 2.**
Технології
- 48 **Список використаної**
літератури
- 49 **Список використаних**
ілюстрацій

Основною метою викладання дисципліни «Основи композиції і проєктної графіки» є забезпечення студентів знаннями категорій та засобів побудови композиційних рішень та засад дизайну, з метою їх застосування у фаховій роботі при створенні різних видів друкованих та електронних видань, розробці прототипів та макетів, призначених для використання в різних сферах діяльності

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є: розвиток у студента композиційного мислення; формування основ естетичного смаку та виховання у студентів культури сприйняття форми об'єктів та дизайнерських концепцій; засвоєння основних категорій та засобів композиції та дизайну; застосування теоретичних знань та практичних навичок в моделюванні площинних, об'ємних та просторових об'єктів.

Курс «Основи композиції і проєктної графіки» складається одного модуля, що викладається протягом одного семестру. Загальна кількість годин за навчальним планом 105 год.

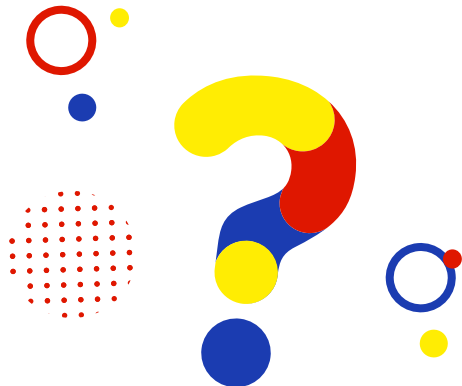

Тема 1.1

Вступ

Питання заняття

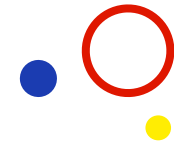
- Роль та місце дисципліни в системі підготовки фахівців видавництва і поліграфії.
- Природні основи композиції, рисунку та проектної графіки. Психологічні основи композиції, рисунку, перспективи.
- Сприйняття природи і мистецтва.
- Зорове сприйняття об'єктів оточуючого середовища.

1. Розвиток критичного мислення.
2. Засвоєння основних категорій та засобів композиції.
3. Формування основ естетичного смаку та виховання культури сприйняття форми об'єктів та дизайнерських концепцій.
4. Застосування теоретичних знань та практичних навичок в моделюванні площинних, об'ємних та просторових об'єктів.

Що дає дисципліна «ОКІП»?

- Створення макету видання.
- Створення ілюстрацій книги.
- Дизайн web-ресурсів.
- Створення елементів оформлення книги.
- Створення ілюстрацій для анімації.
- Створення прототипів для 3d-моделювання.
- Створення всіх видів видавничої продукції.
- Загальна обізнаність.

Природні основи КРП

1. Закон гравітації – один з основоположних законів природи, що грає важливу роль у формоутворенні органічної та неорганічної матерії, та виявляється у всіх областях людської діяльності.

У мистецтві і дизайні закон гравітації:

- пояснює симетричність будови форм,
- визначає роль вертикалі, горизонталі та діагоналі,
- пояснює необхідність рівноваги,
- дає поняття верху і низу в картині.

Кузьма Петров-Водкін «Ранок в дитячій»

2. Закон поширення світла в природі, закон оптики – визначає наше сприйняття простору та закони перспективи. Всі навколишні предмети освітлені як природним, так і штучним світлом. Завдяки джерелу світла людина здатна візуально сприймати і розрізнати ті чи інші форми освітлених поверхонь предметів у просторі.

Еммануель де Вітте
«Interior of a Protestant Gothic Church»

Жорж де Латур
«St. Josef als Zimmermann»

3. Закон економії — природа завжди шукає найкоротші шляхи і вибирає економні рішення. Найпростіші ті форми, з яких будуються всі складні. Природні форми є основними формами всіх просторових мистецтв.

Психологічні основи

Сприйняття — відображення реального світу у свідомості людини. Естетичне сприйняття — процес знайомства людини з усією сферою прекрасного (краса людських відносин, природи, твір мистецтва). Художнє сприйняття — сприйняття творів мистецтва. В психології художній твір — це сукупність естетичних знаків, спрямованих на збудження в людях емоції та отримання естетичного задоволення.

Категорії сприйняття

- Предметність — об'єкти і явища реального світу сприймаються не у вигляді набору розрізнених відчуттів, а у формі окремих предметів.
- Цілісність — предмети сприймаються цілісно, навіть на основі невеликого набору елементів.
- Константність — предмети сприймаються постійними за формою, кольором і величиною, ряду інших параметрів незалежно від мінливих фізичних умов сприйняття.
- Категоріальність — сприйняття носить узагальнений характер, предмети ми позначаємо словом-поняттям і відносимо до певного класу.

Фактори сприйняття

Близькість — елементи, розташовані близько один-одного, сприймаються як єдиний образ.

Подібність — схожі елементи виявляють тенденцію до об'єднання.

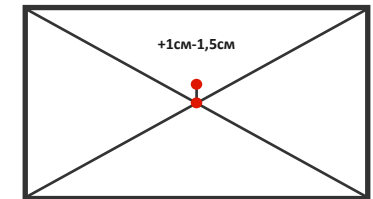
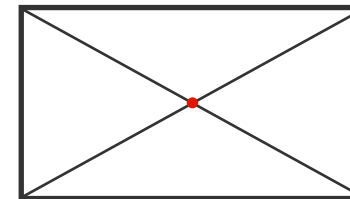
Замкнутість — елементи зорового поля прагнуть створювати цілісні, замкнуті зображення.

Продовження — елементи форм об'єднуються в ці форми.

Геометричне, оптичне сприйняття форм

Геометричний центр на площині — центр, що визначається геометрично. Око переоцінює верхню частину і недооцінює нижню. Щоб фігура здавалась розміщеною в центрі, її потрібно змістити вгору, до оптичного центру.

Оптичний центр — це зорова ілюзія центру площини.

Малюнок-фон

Елементи сприймаються або як малюнок (елемент у фокусі), або як фон (тло, на якому лежить малюнок). При погляді на будь-яку композицію око буде відокремлювати цілі малюнки на фоні, щоб зрозуміти побачене. Відношення малюнок-фон може бути стійким або нестійким в залежності від того, наскільки легко можна визначити, що є що.

Малюнок-фон

Сприйняття. Зорові ілюзії

Композиційні побудови часто стикаються з явищем, пов'язаним з особливостями зорового сприйняття – з **оптичними ілюзіями**. Оптичні ілюзії пов'язані зі спотвореним зоровим сприйняттям величини фігури, тіла, довжини ліній, переоцінкою розмірів гострих кутів, враженням деформації паралельних ліній, їх вигину, переоцінкою вертикальних розмірів в порівнянні з горизонтальними і т.д. В художній практиці автори свідомо використовують явища оптичних ілюзій і коригують їх дію.

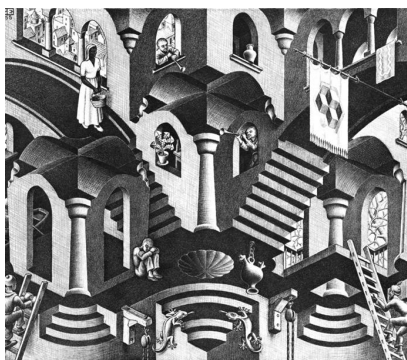
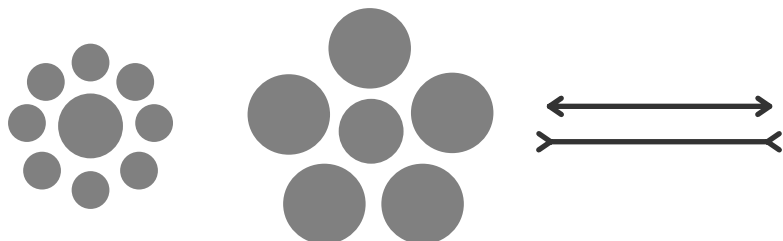
Значення ілюзій в композиції:

- привертання уваги,
- утримання уваги,
- послідовне розкриття змісту,
- вплив на рівні сприйняття,
- дозволяють сприймати об'ємно зображення на площині.

Круг посередині менших за діаметром кругів здається більшим, ніж однаковий з ним круг в оточенні більших по діаметру.

Ілюзія опуклості та ілюзія угнутості двох паралельних прямих, що перетинаються під кутом пучком ліній, що сходяться і розходяться.

Переоцінка розмірів гострих кутів викликає ілюзію різної довжини однакових ліній, замкнених з кінців гострими, і тупими кутами.

Мауріц Ешер
«Convex and Concave»

Мауріц Ешер
«Балкон»

Контрольні ПИТАННЯ

- Обґрунтуйте основні категорії сприйняття.
 - Чому необхідно враховувати закономірності
- сприйняття при створенні творів мистецтва і дизайну?
- Що собою являють зорові ілюзії і які фактори їх виникнення?
- Чим відрізняються оптичний та геометричний центри на площині?
- У чому полягає закон економії у дизайні та мистецтві?

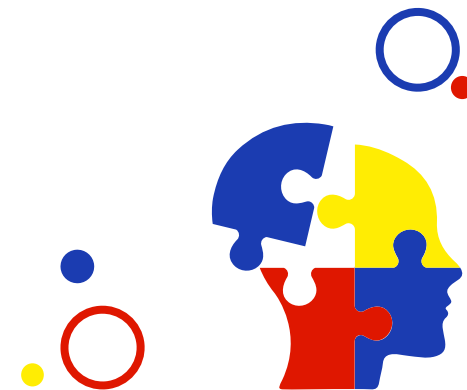

Рисунок — основа всіх видів графіки. Найважливіша область художньої творчості. Зображувальне мистецтво виникло раніше всіх видів мистецтва і є їх першоосновою.

Рисунок, як повноправний вид образотворчого мистецтва, утвердився в епоху Відродження, коли налагодилося промислове виробництво паперу та талант малювальників отримав загальне визнання.

Рисунок — ясне, виразне і чітке зображення конкретної форми на поверхні, зроблене від руки сухим або рідким барвником (або процарапане твердим інструментом на більш м'якій основі) та ін. за допомогою таких виразних засобів, як лінія, штрих, пляма..

Рисунок особливо цінують за те, що він з живою безпосередністю відображає моменти натхнення художника. У рисунку залишається відображеним хід думки художника, і завдяки цьому він завжди привертав увагу істориків мистецтва, які, вивчаючи підготовчі малюнки та начерки, можуть документально відновити процес народження картини від початкового задуму до остаточного втілення.

Рисунок є допоміжним засобом для живопису, архітектурного проекту, декоративного оформлення ювелірного виробу, дизайну видавничої продукції.

Особливості рисунку:

- рисунок виконується від руки, це прискорює виконання зображення;
- рисунок робиться «на око», запам'ятовуючи предмет не тільки таким як він є, але і яким здається;
- рисунок наочний, він ілюзорно передає основні зовнішні ознаки предмета, його матеріальність, обсяг, освітленість, просторове розташування і ін;
- рисунок висловлює внутрішній зміст предмета і навколишнього його середовища, викликає у глядача певні думки і почуття.

Рисунок — структурна основа зорового образу об'єкта, що сприймається. У цьому значенні термін «рисунок» близький поняттю обрис, контур, нарис.

Рисунок за використаними зображувальними засобами.

Лінійний рисунок — легкий, світлий, узагальнений.

Тональний рисунок — дозволяє дати більш повну характеристику предмета і середовища передачею об'ємності форми, освітленості, матеріальності і просторових відносин.

Рисунок за технікою виконання.

Оригінальні рисунки — виконуються художником від руки в одному примірнику.

Друковані рисунки — роблять відбитком на папері і називають естампами.

Рисунок за цільовим призначенням.

Академічний рисунок — рисунок, що виконується з метою освоєння прийомів зображення. Йому властива фіксація всіх основних характеристик, що визначають зовнішній вигляд предмета зображення.

Творчий рисунок — твір образотворчого мистецтва, образно виражає думки, почуття і світорозуміння художника.

Виразальні засоби рисунка

Точка — найперший і найменший виразний засіб рисунка. Отримують точку дотиком олівця, пензля, крейди до образотворчої площини або шляхом перетину штрихів і ліній. Є графічним акцентом на площині. Може бути центром всієї композиції або фокусувати увагу.

Пуантилізм — художній прийом рисування крапками або роздільними мазками різної форми.

Жорж-П'єр Сера,
«Недільний день на острові Гранд-Жатт»

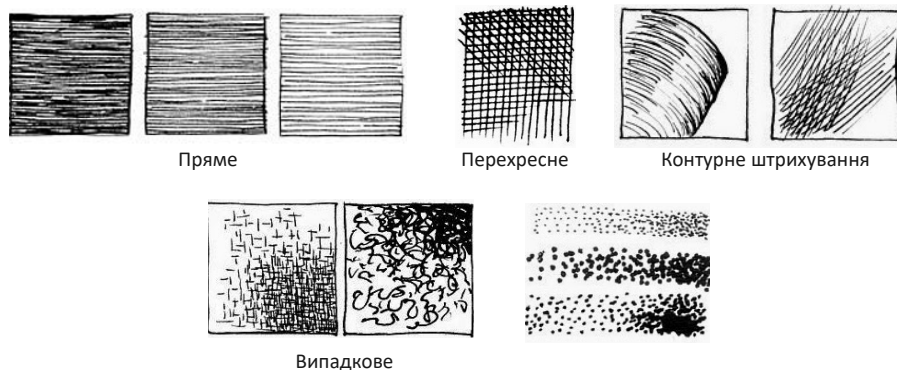
Штрих — короткий слід пера або олівця, найпростіший елемент техніки рисування. Значення — передає об'ємно-пластичні і просторові властивості об'єктів, їх фактуру. Системою штрихів можна створити виразні ефекти динаміки, світла і тіні.

Штрихування — покриття штрихами певного місця на малюнку.

Техніка штрихування:

- штрихи чіткі, рівні, без заокруглень, однакової довжини;
- однакова відстань між штрихами і нахил;
- штрих накладається відповідно до форми об'єктів.

Назва техніки — **штриховий малюнок**, перейшла в поліграфію і закріпилась. В поліграфії штриховий малюнок є різновидом растрового зображення. Пік штрихового малюнка припав на кінець 80-х рр. 20 ст., коли він масово застосовувався в поліграфії (карикатури, ілюстрації до книг і т.п.).

Лінія може мати різноманітну емоційну палітру: тонка, вишукана, жорстка, колюча, незграбна, рішуча, смілива, поривчаста і невпевнена. Лінія може мати просторовий характер: посилюватися, слабшати, зникати, знову з'являтися. Застосування різних за характером ліній дає художнику можливість вирішувати пластичні і просторові завдання.

Значення лінії в композиції:

- розташовуючись усіма своїми точками на поверхні аркуша паперу, утримує зображення в межах формату, підкреслюючи двовірність площини;
- виконує просторове завдання — утворює контур предметів;
- передає враження обсягу предмету;
- відмежовує форму;
- компоує зображення;
- визначає характер руху всієї форми.

Лінеарність — техніка виконання і структура композиції твору, виконаного лінією або контуром.

Дудлінг (англ. doodle — «каракулі») — форма сучасного мистецтва і ірраціональний стиль малювання, покликаний перетворити звичайні «закорючки» у твір мистецтва.

Значення дудлінгу:

- підвищує концентрацію і покращує пам'ять;
- допомагає в дослідницькій роботі, змушує думати за рамками;
- підвищує креативність;
- допомагає побачити загальну картину проблеми.

Сайт митця: <https://www.mrdoodle.com/Home>

Зентангл («zen» — врівноваженість, спокій і «rectangle» — прямокутник) малювання відбувається усвідомлено, зосереджено. В якості основи для малюнка використовуються чітко окреслені квадрати. Допомагає збільшити концентрацію, сприяє психологічному розвантаженню, покращує координацію очей і дрібну моторику, розвиває творчі здібності і креативність.

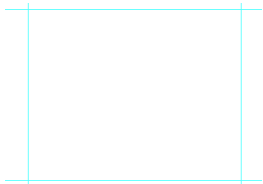
Розплившись по на поверхні, точка і лінія стають плямою. Якщо контур лінійного малюнку залити зсередини рівним кольором, також вийде пляма. **Пляма** в композиції: стає фоном, робить рисунок складнішим і тоншим, може виразити не тільки форму, а й характер образу, сюжетну ситуацію. Виразність плями залежить від форми, положення, освітленості фігур і предметів.

Кляксографія — різновид графічної техніки, заснований на перетворенні плям в потрібні реальні або фантастичні об'єкти.

Силует (від імені французького міністра XVIII ст. Е. де Силуєту, на якого була намальована карикатура у вигляді тіньового профілю.) — площинне зображення, обрис предмета. Силует — «спрощене» зображення предмета. Пляма силуету може асоціюватися з реальним предметом, а може і не мати реалістичної форми. Сьогодні за допомогою силуету часто розробляють безліч логотипів, обкладинок книг, плакатів та постерів.

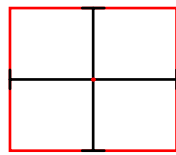
Етьєн де Силует

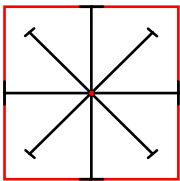
1. Визначте місце розташування

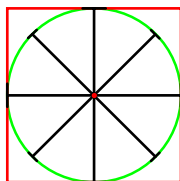
2. Провести вісь вертикальну лінію

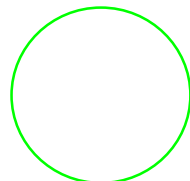
3. Провести перпендикулярну вісь лінію

4. Додаткові вісьві лінії

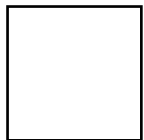

5. З'єднати утворені точки

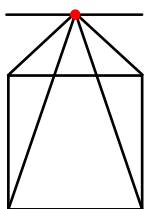

6. Круг

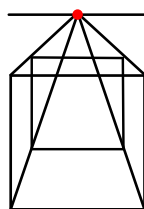
Куб. Точка сходу позаду

1. Намалювати квадрат

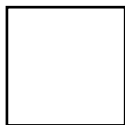

2. З'єднати кути з точкою сходу

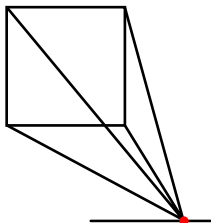

3. Промалювати квадрат позаду

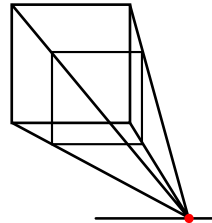
Куб. Точка сходу знизу

1. Намалювати квадрат

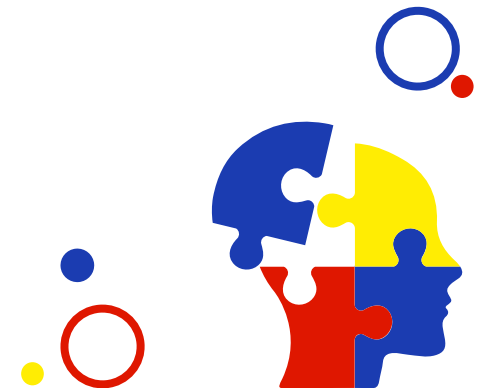

2. З'єднати кути з точкою сходу

3. Промалювати квадрат позаду

- Дайте визначення поняттю «рисунок».
- Які види рисунку визначають?
- У чому полягає значення рисунку у дизайні і мистецтві?
- Які основні виражальні засоби рисунку виокремлюють?
- Охарактеризуйте крапку та її виражальні можливості?
- Порівняйте можливості штриху, лінії та контуру.

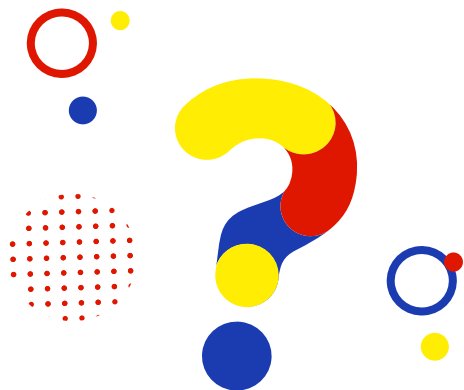

Тема 1.3

Перспектива

Питання заняття

- Поняття перспективи.
- Особливості використання перспективи при створенні поліграфічних видань різних видів.
- Види перспективи: лінійна, повітряна, обернена, сферична, панорамна.
- Закони перспективи.

Поняття «перспектива» має кілька значень:

- зображення предметів, отримане на якій-небудь поверхні відповідно з удаваними змінами їх величини, чіткості обрисів їх форми і світлотіньових відносин, які можна спостерігати в природі;
- вид панорами міста, а також відкритий простір рівнинної або рельєфної місцевості з річковими і лісовими далями;
- наука про побудову зображень предметів на якій-небудь поверхні такими, якими їх сприймає око людини.

Перспектива на основі наукових законів і правил розглядає практичні способи і прийоми побудови перспективних зображень предметів навколишнього нас реального світу, максимально наближеними до зорового сприйняття їх у природі. Перспектива використовується для того, щоб на плоскому двовимірному аркуші передати ілюзію віддаленості предметів, а також їх об'ємності.

Види перспективи

Лінійна перспектива – точна наука, що вчить зображати на площині предмети видимого світу відповідно з удаваними змінами їх величини, окреслення і чіткості, обумовлені мірою віддаленості від точки спостереження. Це техніка надання тривимірності об'єктів на плоскій, двовимірній поверхні.

Хоббема,
«Аллея у Міддельхарнісі»

Значення лінійної перспективи:

- є основною моделлю побудови просторів в реалістичному рисунку;
- надає більшій виразності зображенню;
- надає твору просторової глибини;
- робить твори більш живими і цікавими для глядача, оскільки дає глядачеві непередавані емоції і відчуття присутності при перегляді.

Лінійна перспектива передбачає присутність **лінії горизонту** – лінії, що визначає рівень очей відносно землі в тому положенні, в якому спостерігач знаходиться в момент малювання. Всі лінії, які знаходяться вище рівня горизонту будуть опускатися вниз до лінії горизонту.

Закономірності лінійної перспективи

- Близький предмет візуально більший, ніж далекий, якщо вони однакові в реальності.
- Чим ближче розташований предмет, тим нижче його основа до краю листа. Чим далі він, тим вище його основа від краю листа.
- Чим ближче горизонтальні лінії предметів до лінії горизонту, тим більше вони скорочуються.
- Якщо повернути площину круглої форми фронтально, то малюємо коло, а якщо під кутом, то еліпс.

Обернена перспектива — протилежність лінійній перспективі — предмети збільшуються в міру віддалення. Точка сходу знаходиться не на горизонті, а на самому глядачі. Створює незвичайний ефект розгорнутого простору. Зустрічається в іконописі Візантії, Давньої Русі, де носить глибокий символічний характер. Використовується рідко, в особливих випадках, зокрема, в анімації, сучасному мистецтві.

Ікона XVI століття

Повітряна перспектива — перспектива, в основі якої лежить використання тонального контрасту як засобу передачі простору. Ефект віддаленості предмету передається варіюванням насиченості тону рисунку: все, що знаходиться на передньому плані, моделюється чіткіше, контрастніше, щільніше по тону; те, що розміщується далі — менш контрастніше.

Значення повітряної перспективи:

- дозволяє підкреслити форму і обриси об'єкта;
- керує поглядом глядача — спочатку звертається увага на насичений темний передній план, потім погляд ковзає до дальнього плану;
- надає глибину в сцену.

Закони повітряної перспективи:

- Всі ближні предмети детальні, а віддалені узагальнені.
- Контури ближніх предметів різкі, а дальніх м'якші.
- Дальні предмети світліші, а ближні темніші.
- Ближні предмети більш об'ємні, а дальні більш плоскі.
- Ближні предмети яскраві, а віддалені — бліді.
- Ближні предмети різні за кольором віддалені — однакові.

Закони оберненої перспективи

- Лінії, паралельні в тривимірному просторі зображується як розбіжні на горизонті, а не сходяться, як вони роблять в лінійній перспективі.
- Дальні об'єкти зображуються більшими, а ближні — меншими.
- Технічно зникаючі точки розташовані за межами живопису з ілюзією, що вони «перед» зображенням.

Обернена перспектива сприяє тому, що речі отримують більше місця на зображенні, а отже, їх можна розглянути з різних ракурсів; навіть з тих, якими ми в нашому житті не володіємо.

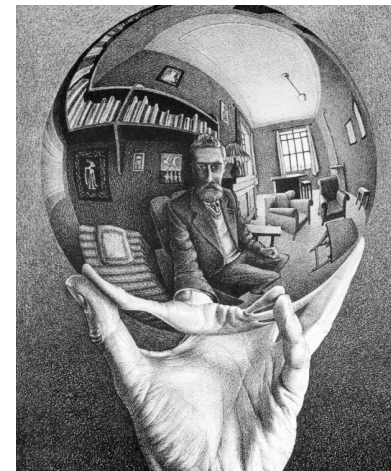
Сферична перспектива — вид перспективи, де кілька точок зору; присутні нахил вертикальних осей до центру і розворот площин до переднього плану. Сферичні спотворення можна спостерігати на сферичних дзеркальних поверхнях. Погляд глядача знаходиться в центрі відображення на кулі. Це позиція головної точки, яка реально не прив'язана ні до рівня горизонту, ні до головної вертикалі.

Закони сферичної перспективи

- При зображенні предметів в сферичній перспективі всі лінії глибини матимуть точку сходу в головній точці в центрі.
- Всі лінії залишаються строго прямими, строго прямими будуть головна вертикаль і лінія горизонту.
- Всі інші лінії будуть в міру віддалення від головної точки все більш і більш згинатися, трансформуючись в коло.
- Кожна лінія, що не проходить через центр, будучи продовженою, є напівеліпсом.

Панорамна перспектива — зображення, що будується на внутрішній циліндричній поверхні. Це перспективне зображення на картині всього того, що глядач бачить навколо себе. Точка зору — на осі циліндра.

При розгляданні панорам глядач повинен знаходитися в центрі круглого приміщення. Панорамні зображення об'єднують з переднім предметним планом (з розташованими перед нею реальними предметами).

Мауріц Ешер, «Рука з відбиваючою сферою»

Панорамна перспектива, **Відень**

Плафонна перспектива — зображення на внутрішній поверхності перекриття над якимнебудь приміщенням.

Театральна перспектива — зображення розташовані на різних рядах поверхонь.

Діорамна перспектива — поєднання зображення, написаного на прозорому матеріалі (склі, тканині) і об'ємних предметів, спеціально освітлене для створення враження об'ємності. Найбільш широко діорама застосовується в музейній практиці як особливий спосіб подачі

Діорама

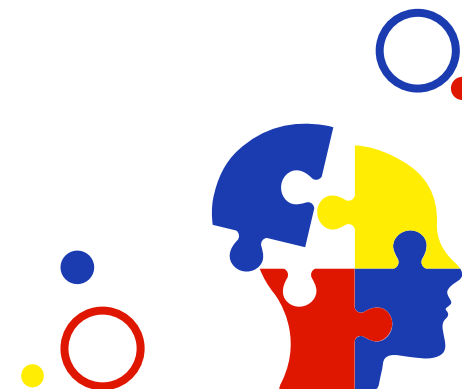
Архітектурна перспектива — перспектива, в якій зображаються будинки, вулиці. Досягається складними графічними побудовами: кілька точок сходження, динамізм, горизонтальні і вертикальні напрямки.

Стереоскопічна перспектива — перспектива, в якій на площині виконуються, за правилами лінійної перспективи, два зображення предмета.

Контрольні ПИТАННЯ

- Дайте визначення поняттю «перспектива».
- Яку роль відіграє перспектива у мистецтві та дизайні?
- Які існують основні види перспективи?
- Що собою являє лінійна перспектива та які основні правила її побудови?
- Чим відрізняється обернена перспектива від лінійної?

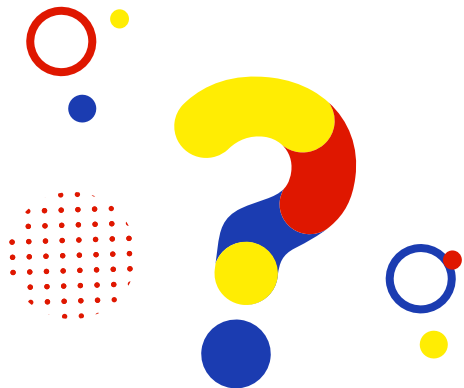

Тема 1.4

Композиція

Питання заняття

- Поняття композиції.
- Роль композиції у створенні поліграфічних видань.
- Основні категорії композиції.
- Ознаки і принципи композиції.
- Прийоми створення композиції.

Поняття композиції

«Композиція» (лат. «compositio») — співрозташування.

«Композиція» — означає твір, зв'язок, зіставлення, впорядковане поєднання елементів. Композиція — цілеспрямована побудова цілого, де розташування та взаємозв'язок частин обумовлюються змістом, характером і призначенням цілого.

Н.Н.Волков: «Композиція твору мистецтва є замкнута структура з фіксованими елементами, пов'язана єдиним змістом».

В.А.Фаворський: «Прагнення до композиційності в мистецтві є прагнення цілісно сприймати, бачити і зобразити різнопросторове і різночасове».

Композиція в живописі

Композиція в архітектурі

Композиція в танці

Композиція в кулінарії

Композиція необхідна при: створенні форм предметного світу побутових предметів, машин, будівель та інших об'єктів дизайну та архітектури; організації інформації і побудові художньої форми. Композиція забезпечує логічне і красиве розташування частин, з яких складається ціле, надає ясність і чіткість формі, робить зрозумілим зміст присутнього вмісту.

- наявність задуму (цілі, ідеї);
- завжди розвивається в певних межах (форма, розмір аркуша, простір стіни, обмеження у часі в танці, музиці);
- структурність, складність внутрішньої будови твору;
- це складне ціле, що складається з нерівноцінних за змістом та значенням частин;
- єдність і цілісність — все взаємопов'язане і все підпорядковано єдиній меті, ідеї, художньому задуму;
- гармонія цілого — всі суперечливі моменти в композиції врівноважуються, приводяться до гармонійної впорядкованості.

Принципи композиції

Принцип доцільності (раціональності) — полягає в тому, що авторський задум і вся будова твору припускає наявність мети, ідеї, сенсу, художнього завдання, що і визначає розвиток змісту твору і направляє творчий процес переробки матеріалу в художню форму. Ознаки принципу доцільності: логічна обґрунтованість, доцільність форми. Дві головні умови: встановлення прямого, найтіснішого зв'язку форми з її функціональним змістом (зміст обумовлює виконання формою широкого кола висунутих до неї вимог); необхідність чіткої раціональної розробки власне художньої форми.

Принцип цілісності — принцип, що передбачає встановлення найтіснішому зв'язку між усіма елементами композиції. Цілісність композиції — коли зображення або предмет охоплюються поглядом як єдине ціле, явно не розпадається на окремі самостійні частини. Принцип цілісності передбачає: жодна частина твору не може бути вилучена чи змінена без шкоди для цілого; жоден новий елемент не може бути приєднаний до цілого без шкоди для цілого.

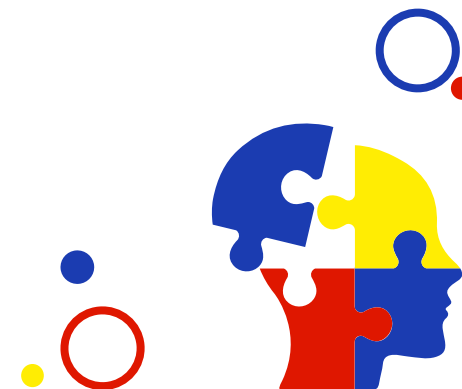
Принцип образності — відображає чітко і глибоко розкриття в композиції певної художньої ідеї. Виражений в формі образ наповнює її глибоким духовним змістом, робить вражаючою. Образна форма робить на глядача більш сильний і глибокий емоційно-естетичний вплив, ніж проста утилітарна форма. Від того, наскільки глибоко і яскраво розкрито образний зміст у формі, залежить ступінь її художньої виразності.

Принцип домінант — у кожному творі має бути смисловий центр, де зав'язується основна дія, виникають основні зв'язки. З домінант починається сприйняття твору, вона — точка відліку, емоційно-смисловий і структурний центр.

Врівноваженість частин — означає розташування образотворчого матеріалу навколо уявної осі симетрії таким чином, щоб ліва і права сторони перебували в рівновазі.

Контрольні ПИТАННЯ

- Дайте визначення поняттю «композиція».
- Яке значення має композиція у дизайні та мистецтві.
- Визначте головні ознаки композиції.
- Які основні принципи композиції виділяють?
- У чому полягає принцип домінант?
- Як досягається принцип образності у творах дизайну?

Об'ємна композиція

Об'ємна композиція – складається з частин та елементів, співмірно розвинених по трьох координатах – довжині, ширині і висоті. Саме тривимірність є відмінною властивістю такої композиції. При створенні об'ємної композиції необхідно враховувати можливість сприйняття її з усіх боків. Це скульптура, дрібна пластика, малі архітектурні форми, упаковка, тривимірна реклама.

Всі об'ємні композиції умовно можна розділити на два види:

- композиція, побудована на основі одного геометричного об'єму.
- композиція, що складається з поєднання кількох форм.

Глибинно-просторова композиція

Глибинно-просторова композиція відрізняється наявністю простору, що має великі розміри по ширині і глибині. Висота елементів має підпорядковане значення. Малі архітектурні форм (фонтани), скульптури, садово-паркове обладнання, інтер'єр, стенди, виставкові павільйони.

Типи композицій, що відрізняються образними засобами, які використовуються

Сюжетно-образотворча (оповідна) композиція – лежить в основі реалістичних художніх творів. У ній беруть участь «реальні» персонажі. Твір вимагає уважного вдумливого розгляду і викликає узагальнення від часткового до загального. Сюжетно-образотворчий твір автономний, самодостатній, не повинен залежати від оточення.

Декоративно-тематична композиція – сюжетна розповідь підпорядковується декоративним цілям і це підкреслює і глибше розкриває зміст твору. Використовуються в плакатах, народному мистецтві, в оформленні книг (обкладинки, екслібриси), інтер'єрах громадських будівель, офісів. Для створення такого твору потрібно знайти узагальнений образ, що повинен бути емним і лаконічним.

Композиція предметних форм (натюрморти) – дуже популярні в класичному та сучасному мистецтві. Композиції з повсякденних речей можуть викликати велике емоційне враження: предмети, зібрані разом, впливають один на одного, змінюють один одного.

Віллем Клас Хеда,
«Натюрморт з золотим кубком»

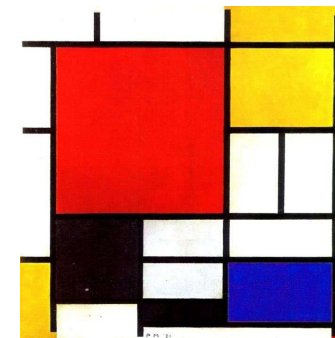

Формальна композиція – «необразотворча композиція». Будується з ліній і плям. Це простір художніх образів, що не існують в реальності, що не мають раціонально-практичної значущості. У формальній композиції важливий не сюжет, а закони і принципи її побудови, пластичні форми. Емоційний вплив на глядача надає художня форма, колірний і пластичний лад твору. Формальні композиції лежать в основі багатьох знаків, використовуються на упаковках і етикетках, в плакатах, гобеленах, при декоруванні станцій метро, торгових центрів, театрів і т.д.

Замкнена, закрита композиція – призначена для передачі образу чогось нерухомого, сталого. Основні напрямки ліній спрямовуються до центру.

Відкрита композиція – композиція, яка веде погляд з площини. Основні напрямки ліній – від центру. Як правило, будується кілька композиційних вузлів з використанням ритму.

Центрована композиція – завжди проглядається центр, навколо якого розташовуються композиційні елементи. Характеристики: цілісність; врівноваженість; найкраще підходить для виділення головного; легко будується.

Пітер Мондріан,
«Червоний, синій, жовтий і чорний»

Лінійно-стрічкова композиція – загальне розташування витягнуто в якомусь напрямі, що передбачає наявність уявної осьової лінії, щодо якої будується зображення. Є незамкненою і часто динамічною. В ній дуже важливо виявити головний елемент. Якщо це орнамент, то в повторюваних елементах, повторюється і головний елемент.

Площинна композиція – заповненість зображенням всієї площини аркуша. Не має осей і центра, не прагне стати компактною плямою, не має яскраво вираженого одиночного фокуса. Використання: створення декоративних творів: килимів, розписів, орнаментів тканин, абстрактний живопис, вітражі, мозаїка.

Вісь композиції

Композиційна вісь веде погляд глядача, створюючи враження руху чи спокою:

- вертикальна – надає урочистості;
- горизонтальна – демонструє неспішний рух;
- діагональна – динамічна, підкреслює розвиток;
- перспективна – відводять в глибину картини, роблять глядача учасником події.

Композиційні осі часто виступають і в комбінації між собою, утворюючи хресто-подібні, багатоходові, складні зв'язки.

- центральна;
- бічна;
- горизонтальна;
- діагональна;
- коса;
- зетоподібна;
- зигзагоподібна.

Прийоми композиції

Групування – найпоширеніший прийом і найперша дія при складанні композиції (будь-яка картина містить елементи, взаєморозташовані відносно один одного).

Призначення: зосередження елементів в одному місці, виділення композиційного центру, рівновага або прагнення до руху. Групувати можна плями, лінії, точки, тінюві й освітлені частини зображення, кольори, розміри фігур, текстуру і фактуру.

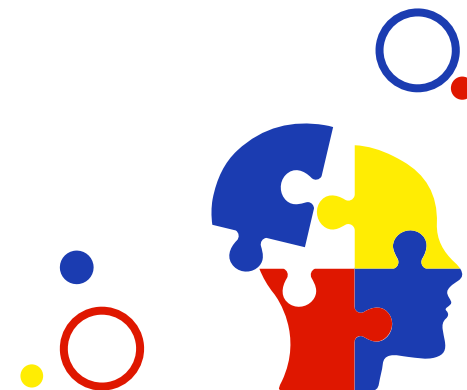
Накладання і врізання – групування елементів, що перетинає кордони фігур. Призначення: розміщення елементів або їх фрагментів один під іншим, часткове перекриття силуетів є моделлю композиційної схеми картини при передачі ближніх, середніх і далеких планів, лінійної та повітряної перспективи. Особливо ефектний цей прийом, коли одночасно є зміна кольору, контрасту і масштабу з видаленням планів

Членування – вторинний прийом, є зворотною стороною групування і має справу з уже наявною композиційною основою, даючи твору ритмічну виразність. Прийом членування широко застосовується в архітектурі.

Контрольні ПИТАННЯ

- Що собою являє фронтальна композиція та які її види виділяють?
- Охарактеризуйте глибинно-просторову композицію.
- Чим відрізняються замкнена та відкрита композиції?
- Що собою являє вісь композиції та які її види існують?
- Опишіть основні прийоми композиції.

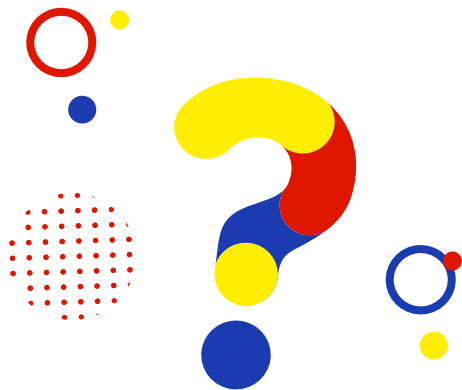

Тема 1.6

Характеристики КОМПОЗИЦІЇ

Питання заняття

- Статика і динаміка. Закономірності побудови статичних і динамічних композицій.
- Симетрія і асиметрія. Закономірності побудови симетричних і асиметричних композицій.
- Рівновага. Засоби побудови врівноваженої композиції.

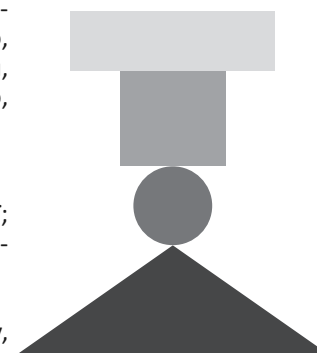
Статичність

Статичність – підкреслене вираження стану спокою, непорушності, стійкості форми в усьому її ладі, в самій геометричній основі. Статику використовують: для передачі спокою, гармонії, урочистості, передачі краси речей, несуть в собі не ілюстративний опис, не подію, а глибину, філософію.

Статичні предмети:

- предмети, які мають явний центр вісь симетрії;
- предмети близькі за формою, масою, фактурою;
- предмети з м'яким тональним рішенням;
- предмети з крупною масою і великого розміру, прямі лінії в побудові.

Статичні форми: квадрат, прямокутник, паралелепіпед (покладений на широку основу), куб, піраміда і т.п. Композиція, складена з подібних форм, носить монументальний, гранично статичний, врівноважений характер.

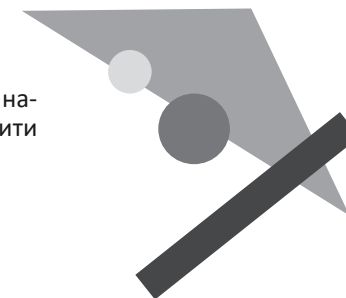
Статична композиція

Динамічність

Динамічність використовуються для передачі настрою, вибуху емоцій, радості, щоб підкреслити форму і колір предметів.

Побудова динамічної композиції:

- предмети розташовують по діагоналі,
- асиметричне розташування,
- все побудовано на контрастах,
- динамічні форми мають різні пропорції.

Динамічна композиція

Симетрія

Симетрична композиція – композиція, в якій елементи однаково розташовуються відносно головної осі. Симетрія пов'язана з почуттям рівноваги і обумовлена законом земного тяжіння.

Характеристики симетричної композиції:

- дозволяє досягти враження спокою, величності, солідності, особливої урочистості і значущості подій;
- передає порядок, серйозність, продуманість;
- фіксуються права і ліва частини побудови, акцентуються центр і уявна вісь;
- може виступати засобом протиставлення.

Симетрія і асиметрія

Контрольні Питання

Симетрія – це властивість форми, що полягає в її здатності зберігати сталість щодо певних перетворень. Основних способи перетворення.

Дзеркальна симетрія – найбільш відома. Фігури розміщені в одній площині, діляться умовною лінією на рівні частини, аналогічно відображенню в дзеркалі. Дзеркальну симетрію можна знайти всюди, вона властива тілам майже всіх живих істот. Викликає рівновагу і спокій; створює порядок, красу і досконалість.

Осьова симетрія – симетрія, де фігура, розділена умовною осьовою лінією, при обертанні навколо неї може неодноразово повторюватися сама з собою.

Симетрія перенесення – вид симетрії, що приводить до створення нескінченних фігур. Елемент переноситься вздовж прямої, яка називається віссю перенесення. Особливий різновид симетричної композиції – орнамент. У декоративно-прикладному мистецтві найбільш поширені два види симетрії перенесення: стрічковий (бордюр), кільцевий орнамент (по краю тарілки).

Симетрія гвинта і спіралі – композиція будується шляхом обертання елемента навколо осі і одночасного руху вздовж неї. Викликає враження руху, розвитку.

Асиметрія

Асиметрія – таке поєднання і розташування елементів, при якому вісь або площина симетрії відсутня. В асиметричних композиціях приділяють особливу увагу врівноваженості як неодмінній умові грамотної побудови картини. Специфіка: вільна формотворчість, динаміка.

Асиметрія означає:

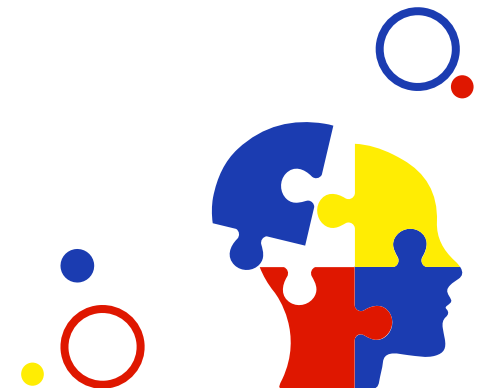
- рух, динамізм, життя, свободу;
- говорить про відсутність рівноваги, порушення спокою,
- налаштована на більш активні зв'язки з навколишнім середовищем.

Рівновага

Рівновага – такий стан композиції, при якому всі її елементи збалансовані між собою. Рівновага залежить від:

- розташування основних мас композиції;
- організації композиційного центру;
- пластичної і ритмічної побудови композиції;
- пропорційних розчленувань;
- колірних, тональних і фактурних відношень окремих частин між собою.

- Що являє собою статична композиція, які умови її побудови?
- Які головні ознаки динамічної композиції?
- Охарактеризуйте симетричну композицію.
- Які види симетричних композицій виділяють?
- Опишіть умови побудови асиметричної композиції.
- Обґрунтуйте значення рівноваги у творах дизайну.

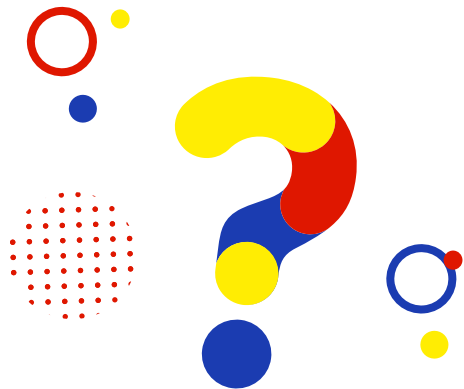

Тема 1.7

Пропорції

Питання заняття

- Поняття пропорції.
- Види пропорції.
- Пропорція в мистецтві і дизайні поліграфічних видань.
- Закономірності використання пропорції при побудові гармонійних композицій.

Пропорція — це рівність кількох відношень.

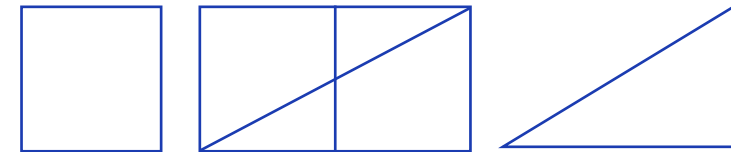
Розмірні відношення елементів форми — це та основа, на якій будується вся композиція. Як би не були хороші деталі твору самі по собі, але якщо всю його об'ємно-просторову структуру не об'єднає чітка пропорційна система, важко розраховувати на цілісність форми.

У практиці зустрічаються такі види пропорційних відносин:

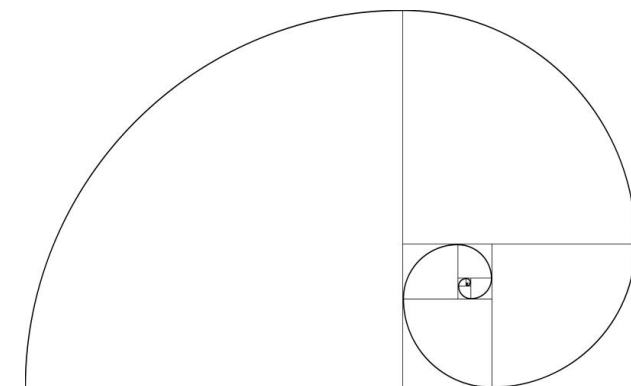
- гармонійні;
- математичні (цілочисельні пропорції);
- геометричні (ірраціональні пропорції).

У **математичній пропорції** рівність двох відношень виражається формулою: $a : b = c : d$, кожен член її може бути визначений через інші три. Прості арифметичні пропорції можна виразити в цілих числах. Серед геометричних фігур з простими цілочисельними відносинами сторін є:

- квадрат (1: 1);
- прямокутник в два квадрата (1: 2);
- прямокутний трикутник з відносинами сторін 3: 4: 5.

У **геометричній пропорції** 3 елементи, один з них загальний: $a : b = b : c$. Різновидом геометричній пропорції є пропорція так званого «золотого перетину». «Золотий перетин» — улюблена пропорція художників, що в епоху Відродження називали «божественною пропорцією».

Золотий перетин

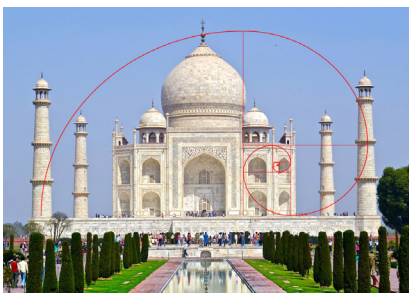
Особливістю пропорції «золотого перетину» є те, що останній елемент є сумою двох попередніх: $a:b=b:(a+b)$

- відношення золотого перетину 0,618;
- пропорція золотого перетину $1:0,618 = 0,618:0,382$.

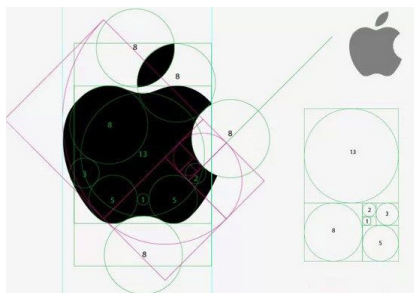
Якщо відрізок прямої виразити через 1, і розділити на два відрізки по «золотому перетину», то більший відрізок буде дорівнює 0,618, а менший 0,382.

Пропорції «золотого перетину» дуже близькі до співвідношення чисел з послідовності Фібоначчі. **Послідовність Фібоначчі** — це ряд чисел, кожне з яких є сумою двох попередніх: 1,1,2,3,5,8,13,21,34 ...

Співвідношення сусідніх чисел цієї послідовності близьке пропорції золотого перетину (будь-яке число при поділі на наступне або попереднє дає приблизно 0,618).

Композиція в архітектурі

Композиція в лого

Дизайн має 6 золотих прямокутників, по 3 прямокутника в кожному рядку. Прямокутники мають розміри 299x185 пікселів. Сторони цих прямокутників утворюють золотий перетин, тобто $299/185=1,616$.

Прямокутники володіють особливою властивістю — вони нескінченно діляться на такі ж прямокутники меншого розміру.

Правило третин

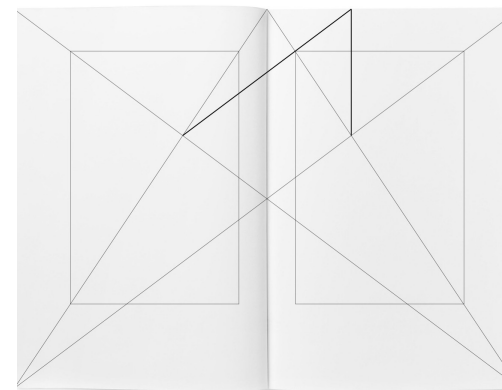

Правило третин — спрощений варіант золотого перетину. Основна ідея — кожна композиція може бути розділена на 9 рівних частин, утворюючи просту сітку. Чотири точки пересічення ліній будуть центральними і повинні бути використані для найбільш цікавих і важливих відомостей, вони в змозі зловити увагу, зважаючи на їх місцезнаходження, а також для створення естетичного макета.

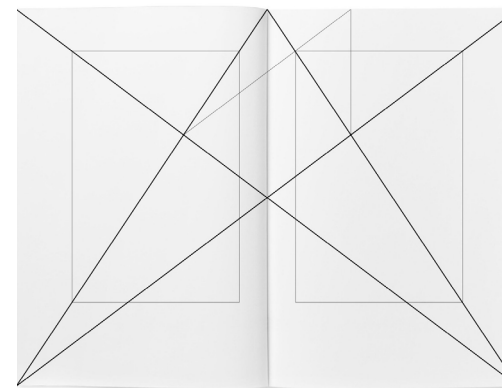
Лівий верхній кут вважається найсильнішим, так як користувачі сканують сайти відповідно до F-подібної формою. Кожен підрозділ може бути ще більше урізано на одну третину, виробляючи більш детальну сітку відповідно до ваших потреб дизайну.

Пропорції сторінки книги

Пропорції сторінки книг — співвідношень її ширини і висоти. Найчастіше використовують такі співвідношення: 5:8 — наближається до «золотого перетину» (1:1,618). Поширена пропорція 2:3. Також для книг часто використовують пропорції 1:1,732 і 1:1,414. Такі пропорції ясні, продумані, здаються людині приємними і красивими. Все інше — довільні, випадкові співвідношення, вони роблять книгу потворною.

Канон Йоганна ван де Граафа

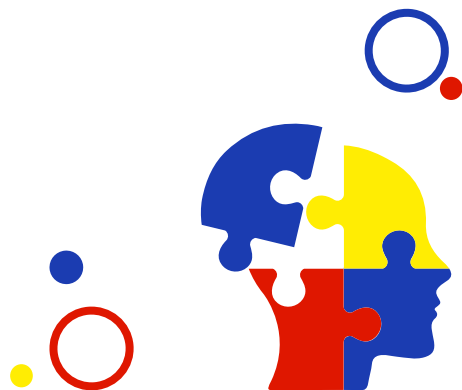

Канон Віллара де Оннекура

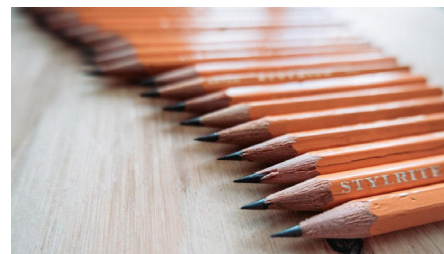

Контрольні ПИТАННЯ

- Дайте визначення поняттю «пропорція».
- Яке значення має пропорція у дизайні та мистецтві.
- Які види пропорції виокремлюють?
- Охарактеризуйте поняття «Золотий перетин».
- Визначте роль пропорції у розрахунку розміру сторінок книги.

Додаток 1. Матеріали

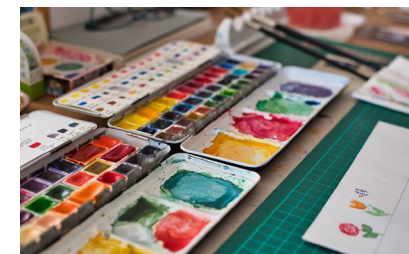
Графітні олівці

Кольорові олівці

Пастель

Фарби (акварель, гуаш, масло)

Крейда

Вугілля

Додаток 2. Технології

Цифрове зображення

Цифрове зображення можливо видозмінювати в цифровому форматі, трансформуючи його до невпізнання. Тому практично будь-який вид зображення або об'єкт може стати відправною точкою створення роботи використовуючи комп'ютерну графіку, яка згодом перетвориться в живопис або графіку.

Фотографія

Фотографія для деяких художників залишається основним засобом візуального самовираження. Багато в чому це пов'язано з розвитком сучасних технологій, серед яких розробка і стрімке поширення цифрових камер з високою роздільною здатністю відіграє далеко не останню роль.

Фотографія

Цифрове зображення

Мозаїка

Тонка природа мозаїки передбачає народження роботи протягом довгого періоду часу ціною величезних зусиль, терпіння і уваги до дрібних деталей. Художник відчуває величезну радість, коли закінчує роботу, адже він користувався найбільш світлостійкими матеріалами. За світлостійкості мозаїка перевершує всі інші види технік.

Живопис на склі

В процесі живопису на склі контури зображення зазвичай відокремлюють свинцевими смугами. Такі смуги обмежують окремі ділянки пофарбованого скла, визначаючи характер і форму зображення. Традиційно окремі елементи зображення визначаються непрозорими контурами чорного кольору, а півтони і тіні. За допомогою фарб, використовуючи різні техніки, стало можливим розписувати скло, дзеркала, кераміку, метал та інші подібні матеріали.

Живопис на склі

Емальювання

Метод живопису або друку на металевій пластині. Пластина з нанесеним зображенням обпалюється, в результаті чого малюнок вплавляється в поверхню металу. Емальювана панель відрізняється підвищеною стійкістю і опірністю впливу несприятливих атмосферних умов, тому часто використовується в роботах, пов'язаних із зовнішнім декором.

Емальювання

Керамічна плитка

Наносити зображення на поверхню керамічної плитки можна фарбами вручну, в процесі друку і штампування – багатьма способами і на різних стадіях процесу виробництва плитки. Існує можливість створення як дуже складних зображень, які вимагають багаторазового випалу, так і більш простих, безпосередніх малюнків, що піддаються лише одноразовій обробці.

Керамічна плитка

Список використаної літератури

1. Костенко Т.В. Основи композицій та тримірного формоутворення. Навчально-методичний посібник. – Х.: ХДАДМ, 2003. – 256 с.
2. Михайленко В.Є., Яковлев М.І. Основи композиції. – К.: «Каравела», 2004. – 243 с.
3. Іванов. С. Основи композиції видання. – К.: Світ, 2013. – 232 с.
4. Синепупова Н. Композиція: Тотальний контроль. – К.: ArtHuss, 2019. – 240 с.
5. Дерек Бразелл, Джо Девіс. Як зрозуміти ілюстрацію. — К.: ArtHuss, 2019. – 208 с.
6. Аккізов. К. Вчимося малювати. Крок за кроком — К.: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. – 128 с.
7. Galer, Mark Photography foundations for art & design Amsterdam [etc] : Elsevier : Focal Press, 2004.
8. Ґевін Емброуз, Ніл Леонард Основи. Графічний дизайн 03: Генерування ідей. – К.: ArtHuss, 2019. – 240 с.

Список використаних ілюстрацій

- Кузьма Петров-Водкін, «Ранок в дитячій»:* <https://cutt.ly/lyWLpCJ>
- Еммануель де Вітте, «Interior of a Protestant Gothic Church»:* <https://cutt.ly/zyWFhZE>
- Жорж де Латур, «Ні. Josef als Zimmerman»:* <https://cutt.ly/7yWFWtE>
- Малюнок фон:* <https://cutt.ly/vyWfVlp>
- Мауриц Ешер, «Convex and Concave»:* <https://cutt.ly/SyWF0dr>
- Мауриц Ешер, «Балкон»:* <https://cutt.ly/PyWGBq5>
- Said Dokins, «Chosting I»:* <https://cutt.ly/SyWG3IO>
- Eva Lake:* <https://cutt.ly/PyWG5j6>
- Жорж-П'єр Сера, «Недільний день на острові Гранд-Жант»:* <https://cutt.ly/FyWHwOu>
- Штрихування, ст. 16:* <https://cutt.ly/lyWHI0O>
- Етьєн де Силует:* <https://cutt.ly/wyWHOGO>
- Хоббема, «Аллея у Міддельхарнісі»:* <https://cutt.ly/3yWH1I9>
- Ікона XVI століття, зображення в оберненій перспективі:* <https://cutt.ly/vyWH4Ui>
- Мауриц Ешер, «Рука з відбиваючою сферою»:* <https://cutt.ly/ZyWJaeq>
- Діорама, ст. 24:* <https://cutt.ly/xyWJdMr>
- Композиція в живописі, ст.27:* <https://cutt.ly/TyWJkMm>
- Композиція в архітектурі, ст. 27:* <https://cutt.ly/wyWJQCZ>
- Композиція в танці, ст. 27:* <https://cutt.ly/5yWJFcp>
- Композиція в кулінарії, ст. 27:* <https://cutt.ly/qyWJcWQ>
- Віллем Клас Хеда, «Натюрморт з золотим кубком»:* <https://cutt.ly/9yWJ4De>
- Пітер Мондріан, «Червоний, синій, жовтий і чорний»:* <https://cutt.ly/5yWKeRT>
- Золотий перетин, ст. 41:* <https://cutt.ly/5yWkgAL>
- Композиція в архітектурі, ст. 42:* <https://cutt.ly/vyWky2T>
- Композиція в лого, ст. 42:* <https://cutt.ly/AyWkJl>
- Канон Йоганна ван де Граафа:* <https://cutt.ly/5yWkBdC>
- Канон Віллара де Оннекура:* <https://cutt.ly/5yWkBdC>
- Вугілля, ст. 45:* <https://cutt.ly/qyWkM4i>
- Цифрове зображення, ст. 46:* <https://cutt.ly/PyWk2xV>
- Вітраж, ст. 47:* <https://cutt.ly/eYWk4W0>
- Емалювання, ст. 47:* <https://cutt.ly/kyWk6kw>

Нотатки

Д
Л
Я
Т
В
О
Р
Ч
О
С
Т
І

Нотатки

Д
Л
Я
Т
В
О
Р
Ч
О
С
Т
І

Навчальне видання

Основи композиції і проєктної графіки
Навчальний посібник

Денисенко Світлана Миколаївна

Технічне редагування,
макетування і комп'ютерна верстка Власюк І.
Дизайн обкладинки Власюк І.